

PUHUTAAN HETKI MITTAREISTA

Reeta Kankaanpää

Elina Vessonen: *Mielen mittarit*. Vastapaino, 2021.

Psykologiassa käytettävistä mittareista on julkaistu suomen kielellä yleistajuinen kirja. Elina Vessosen väitöskirjaan perustuva helposti lähestyttävä pokkari kertoo lämminhenkisesti psykologiseen mittaamiseen liittyviä perusasioita viihdyttävien anekdoottien siivittäminä. Vessonen esittelee mittausvirhettä, mittarien laadun-arviointia, ristiriitaisia mittaustuloksia ja arvojen roolia mittaamisessa. Esimerkit ovat niistä kaikkein tutuimmista eli persoonallisuuden, onnellisuuden, masennuksen ja älykkyyden tutkimuksesta. Vessonen pyrkii avaamaan teknisiä ja vaikeita mittaamisen osa-alueita kiinnostavasti ja ymmärrettävästi ja pitää vaikeuden riman matalalla. Tätä helpommaksi aiheeseen tutustumista ei varmaankaan voi tehdä.

Psykometriikasta eli kansankielisesti mielen mittaamisesta on viime vuosikymmeninä kirjoitettu suomeksi lähinnä tutkijan oppaissa ja niissäkin vain lyhyesti. Psykometriikan katsotaan saaneen alkunsa jo vuonna 1936 alan yhdistyksen perustamisen myötä. 1950-luvulla suomalainen psykometriikka oli Yrjö Ahmavaaran ja Toivo Vahervuon ansiosta hetken kansainvälistä avantgardea. Kybernetiikka vei kuitenkin pojat mennessään, ja suomalaiset katosivat alan keskusteluista. Samoihin aikoihin Lee Cronbach-niminen henkilö kirjoitti historiankirjoihin jotakin sosiaalitieteilijöiden kannalta käänteentekevää kreikkalaisin aakkosin (toiset olivat jo keksineet saman aikaisemmin mutta jäivät tunnustuksetta). Psykometriikan raamattu ilmestyi 1978 profetta Jum Nunnallyn nimissä. Esko Leskinen esitteli taitavasti psykologien lempilasta faktorianalyysia 1980-luvun lopulla, mutta johduikohan matriisilaskennasta, että kirja ei kulunut puhki suomalaisten tutkijoiden käsissä.

Tilasto-ohjelmistojen kehityksen kulku on määrittänyt psykometriikassa otetut askeleet. Vahvasti tilastotieteestä ammentanut ala kasvoi ilmeisesti liian matemaattiseksi möröksi soveltaville psykologeille muista sosiaalitieteilijöistä puhumattakaan, niin että tiedelehti *Psychometrian* julkaisuja lukeville ja siteeraaville yleisin esitetty ja mielekkääksi tulkittu kysymys on ”mitä väliä”. Vessonen avaa nyt kirjallaan psykometriikan yleisöön vetoavaa puolta ja kertoo vähän siitä, mitä väliä mielen mittaamiseen liittyvillä kysymyksillä on.

Ihmistieteiden luonteesta on kiistelty vuosisadan ajan. Tiedelehdissä kysytään yhä silloin tällöin, voidaanko mielen ominaisuuksia määrittää saati verrata yksilöiden välillä. Onko 104 pistettä älykkyystestissä saanut yhtä paljon 103 pistettä saanutta älykkäämpi kuin 105 pistettä saanutta vähemmän älykäs? Samaan aikaan psykometrisilla menetelmillä saaduilla tuloksilla perustellaan työpaikkakrytointeja ja pyöritetään isoja yrityksiä. Kun raha liikkuu, on hyvä pysähtyä miettimään, mitä erilaiset persoonallisuuden aakkoset oikeastaan kertovat meistä.

Keskiverto lukija pystynee samastumaan Vessosen esimerkkien persoonallisuustesteihin ja jää kiinni miettimästä, onko itse I vai E, kunnes

huomaa myers–briggsiläisten selitysten kiertävän kehää. Vielä pöyristyneemmäksi lukija saattaa muuttua, kun tutustuu masennuksen mittaamiseen. Kannattaa silti muistaa, että Vessosen kirja on lukijoita koukuttavaksi tarkoitettu johdatus monipolviseen ja syvälliseen aiheeseen. Tarinakeskeisyys näkyy myös kirjan viitteissä. Aiheesta kiinnostuville kirjan lähdekirjallisuus tarjoaa vain vähän apuvälineitä. Sen sijaan Vessosen väitöskirja on hyödyllinen. Se on vapaasti ladattavissa verkossa, ja siitä löytyvissä taulukoissa on listattu osa alan keskeisistä teoksista.

Mielen mittarit on kerronnallinen johdatus psykometriikkaan. Menetelmiä esitellään pinnallisesti, kirja ei ammatillisesti hyödytä opiskelijoita tai tutkijoita mutta sisältää paljon yleistietoa ja hyviä anekdootteja ja on viihdyttävä lukea. On helppoa lukea näin kevyeksi kirjoitettua psykometriikan kirjaa. Lopuksi jää kuitenkin vähän tyhjä olo. Mitä kirjassa lopulta sanottiinkaan? Kertaan kappaleita ja ihmettelen, kuinka ne loppuvat ennen kuin ehtivät kunnolla alkaa. Vaikka kirja on hyvin laadittu, tekstistä silti näkee, että teos on kirjailijan ensimmäisiä. Pieniä epätarkkuuksia ja kirjoitusvirheitä siellä täällä. Joissakin

kohdissa on rinnastuksia, joiden osuvuus mietityttää. Faktorianalyysi kannattaa opetella jostakin muualta kuin tästä kirjasta.

Kirjan viimeinen kappale ohjaa käytännönläheisesti lukijaa oppimaan lisää mittareista ja mittaamisesta ja siitä, kuinka arvioida mittaamista koskevaa informaatiota. Vessonen on selvästi kirjoittanut kirjaa aikana, jota jotkut nimittävät totuuden jälkeiseksi. Omia tutkimuksiaan suorittaville hän tarjoilee lämpimällä tyylillään tärkeimmät ensimmäiset kysymykset, joilla päästä alkuun. Hän rohkaisee lukijaa luottamaan tutkijoiden kykyyn korjata tieteen laivaa keskellä avomerta.

Suosittelen kirjan ostamista, jos kokee tärkeäksi kannattaa kotimaista tietokirjallisuutta. Psykometriikan kirja kirjahyllyssä saattaa myös näyttää sivistyneeltä vierailijoiden silmissä. Hintaakin on. Aihe on tärkeä, kiinnostava ja Suomessa vähän käsitelty. Kirjan lukee nopeasti, ja sen lauseita tuskin tulee lainanneeksi sanatarkasti omissa teksteissä. Kirjastoihin ympäri Suomea se soveltuu erinomaisesti, ja se toivottavasti kuuluu käsissä. Psykologian aiheiden tutkijoille suosittelen kuitenkin Vessosen väitöskirjaa.